

Project: CPIS – DANIDA_VNU

**THIẾT KẾ NGHIÊN CỨU
WP2: TRI THỨC BẢN ĐỊA TRONG ỨNG PHÓ VỚI BIẾN ĐỔI KHÍ HẬU**

(Báo cáo ngày 1.7.2013)

1. CÁCH TIẾP CẬN

Áp dụng phương pháp nghiên cứu định lượng để thu thập các thông tin về mức độ ứng dụng kiến thức bản địa trong sản xuất nông nghiệp, nuôi trồng thủy hải sản. Nội dung này được phối kết hợp trong điều tra đánh giá tác động và tính dễ bị tổn thương do biến đổi khí hậu ở các vùng điều tra của WP5.

Áp dụng phương pháp nghiên cứu định tính thu thập thông tin, tối đa hoá kinh nghiệm của người dân về áp dụng kiến thức bản địa trong sản xuất nông nghiệp, nuôi trồng thủy hải sản và ứng phó với biến đổi khí hậu. Nội dung này sẽ được thực hiện bằng điều tra riêng do WP2 đảm nhiệm.

Các kỹ thuật được sử dụng gồm: Thảo luận nhóm có sự tham gia của người dân, phỏng vấn sâu người dân trong cộng đồng, phỏng vấn sâu các cán bộ chính quyền các cấp xã, huyện, tỉnh.

2. THIẾT KẾ ĐIỀU TRA

2.1. Thời gian điều tra

Nên lấy 4 ngày cho mỗi địa bàn thực địa:

Ngày thứ 1: đi Nghệ An

Ngày thứ 2 - 4: Hưng Nhân – Nghệ An

Ngày thứ 5 - 8: Yên Hồ - Hà Tĩnh

Ngày thứ 9: di chuyển đi Quảng Bình (nghỉ)

Ngày thứ 10 - 13: Võ Ninh – Quảng Bình

Ngày thứ 14: quay về Hà Nội

14 ngày: 12 ngày làm việc + 2 ngày di chuyển

2. Mẫu nghiên cứu:

- Người dân: hỏi về ứng phó trong sản xuất và các kiến thức bản địa trong sản xuất

1 thảo luận nhóm (6-8) người lớn tuổi (50-60 tuổi) có kinh nghiệm

3 PVS người cao tuổi (trên 65 tuổi) có kinh nghiệm làm nông – lâm – thủy sản

6 PVS hộ gia đình theo đặc trưng giàu nghèo (2 hộ nghèo, 2 hộ trung bình, 2 hộ giàu) [Nhóm Đan Mạch cũng đề nghị]

- Cán bộ lãnh đạo: hỏi về chiến lược ứng phó và khả năng quản lý của địa phương

4 PVS: lãnh đạo UBND, lãnh đạo khuyến nông, lãnh đạo thủy lợi, lãnh đạo địa chính xã

Tổng có 13 PVS + 1 TLN / 1 xã của một tỉnh

3. CÔNG CỤ

3.1. Hướng dẫn phỏng vấn sâu người dân trong cộng đồng

- **Đối tượng phỏng vấn:** Người cao tuổi trong làng, chủ hộ gia đình (những người 40-60 tuổi)
- **Một nội dung câu hỏi cụ thể**
  1. Lịch sử hình thành xóm, làng? Đặc điểm dân cư gốc – những người đầu tiên đến khai hoang? Kinh nghiệm trị thủy của cộng đồng dân cư khi mới hình thành? Hoạt động sản xuất của cộng đồng: trồng trọt; chăn nuôi gia súc, gia cầm; nuôi trồng, đánh bắt thủy hải sản;... của cộng đồng khi đó?
    - Phân bố không gian làng xã: khu vực nhà ở, khu vực canh tác, sông, hồ,... (trước kia và hiện nay)? Vẽ sơ đồ thôn bản

- Hệ thống tưới và tiêu nước của địa phương: vẽ lại sơ đồ hệ thống qua từng thời kỳ qua lời kể của người lớn tuổi? (nếu có). Nếu có sự thay đổi, lý do tại sao?
2. Theo quan sát của ông/bà, địa phương thường chịu ảnh hưởng từ bão, lũ, xâm nhập mặn như thế nào?
- Trước kia (10 năm trước)
  - Hiện nay
3. Đánh giá mức độ thiệt hại do tác động của các hiện tượng bão/ lũ/ xâm nhập mặn trước kia và hiện nay đối với bản thân gia đình, đối với địa phương theo đánh giá của ông/bà là nhiều hay ít? Tại sao?
- Đất đai bị ảnh hưởng như thế nào? Tại sao?
  - Trồng trọt bị ảnh hưởng như thế nào? Tại sao?
  - Chăn nuôi gặp phải những khó khăn nào? Tại sao?
  - Các hoạt động sống khác bị ảnh hưởng như thế nào? Tại sao?
4. Ngoài kênh dự báo thời tiết và các kênh dự báo chính thức của chính quyền, người dân ở địa phương có kinh nghiệm gì trong dự báo, phát hiện và phòng ngừa các hiện tượng thủy tai (bão lũ, lụt, xâm nhập mặn) không?
- (1) Các kinh nghiệm này được biểu hiện dưới các hình thức nào?
- Các câu chuyện, văn học dân gian,
  - Ca dao tục ngữ;
  - Tín ngưỡng dân gian
  - Luật tục của cộng đồng
  - Kinh nghiệm quan sát những hiện tượng tự nhiên xung quanh (ví dụ: nhìn măng tre mọc ở trong hay ngoài bụi, rễ cây si trắng,...)
- (2) Phương thức để giữ gìn và chuyển giao kinh nghiệm này giữa các thế hệ trong cộng đồng (truyền miệng, văn bản giấy,...)? Đánh giá mức độ phù hợp của phương thức chuyển giao kinh nghiệm?
- (3) Những kinh nghiệm này từ bao đời nay có thay đổi gì không? Nếu có, vì sao lại có sự thay đổi này?
- (4) Đánh giá mức độ phổ biến của những kinh nghiệm này hiện nay? Trong tương lai? Vì sao ông/bà có sự đánh giá đó?

5. “Truyền thống” sống chung với lũ của người dân địa phương thể hiện cụ thể như thế nào? Các biện pháp ứng phó với các hiện tượng thủy tai nhằm giảm bớt thiệt hại là gì?
  - Hoạt động sản xuất: lịch thời vụ, giống cây trồng, giống vật nuôi, phương thức canh tác, kỹ thuật canh tác, công cụ sản xuất, quản lý nguồn nước, đất canh tác,...
  - Đời sống sinh hoạt: dự trữ lương thực thực phẩm, chăm sóc sức khỏe,
  - Xây dựng nhà cửa: kiến trúc nhà, chuồng trại chăn nuôi,...
6. Chính sách hỗ trợ của chính quyền địa phương như thế nào? Có kịp thời không? Có phù hợp không? Tại sao?
7. Mức độ tham gia của cộng đồng trong các chính sách phòng chống thủy tai tại địa phương?
8. Nhu cầu trợ giúp những gì để người dân và chính quyền địa phương có thể ứng phó tốt trước những tác động của thủy tai?

3.2. Hướng dẫn phỏng vấn sâu cán bộ chính quyền

1. Ông/bà có thể cho biết khái quát về tình hình phát triển kinh tế - xã hội trên địa bàn?
  - a. Diện tích tự nhiên
  - b. Số thôn/xóm, số hộ, số nhân khẩu
  - c. Cơ cấu nghề nghiệp
  - d. Thu nhập bình quân
  - e. Hệ thống thủy lợi của địa phương...
2. Thời gian gần đây, ở địa phương nơi ông/bà công tác có những xảy ra những hiện tượng lũ lụt, hạn hán hay xâm nhập mặn không? So với thời điểm cách đây 10 năm những hiện tượng thời tiết này xảy ra như thế nào?
  - a. Tần suất diễn ra?
  - b. Mức độ thiệt hại?
3. Ông/bà có thể cho biết những nguyên nhân chủ quan cũng như khách quan dẫn tới xảy ra các hiện tượng lũ lụt, hạn hán hay xâm nhập mặn không?
4. Theo ông/bà, những hiện tượng thời tiết như lũ lụt, hạn hán hay xâm nhập mặn đã ảnh hưởng như thế nào đến địa phương?

- a. Ảnh hưởng đến cơ sở hạ tầng như thế nào?
- b. Ảnh hưởng đến sức khỏe và thiệt hại về tính mạng ra sao?
- c. Đất đai bị ảnh hưởng như thế nào?
- d. Trồng trọt bị ảnh hưởng như thế nào?
- e. Chăn nuôi gặp phải những khó khăn nào?
- f. Nuôi trồng thủy hải sản gặp khó khăn nào?
- g. Ô nhiễm môi trường như thế nào?
- h. Các hoạt động sống khác bị ảnh hưởng như thế nào?

....

5. Ngoài những tác động tiêu cực, theo ông/ bà các hiện tượng lũ lụt, hạn hán hay xâm nhập mặn khi xảy ra có tác động tích cực gì đối với kinh tế địa phương không?
6. Trước khi xảy ra các hiện tượng thời tiết như lũ lụt, hạn hán hay xâm nhập mặn, chính quyền địa phương đã làm cách nào để thông báo tới người dân để họ phòng, chống? Có những kênh thông tin nào được sử dụng? Tần suất thông báo nhiều hay ít? Quá trình truyền tải thông tin tới người dân có gặp khó khăn gì không?
7. Ngoài kênh dự báo thời tiết và các kênh dự báo chính thức của chính quyền, ông/bà thấy ở cộng đồng có kinh nghiệm gì trong dự báo, phát hiện và phòng ngừa với các hiện tượng lũ, lụt, hạn hán hay xâm nhập mặn không?
  - a. Các kinh nghiệm này được biểu hiện dưới các hình thức nào?
    - Các câu chuyện, văn học dân gian;
    - Ca dao, tục ngữ;
    - Kinh nghiệm quan sát những hiện tượng tự nhiên xung quanh (ví dụ: nhìn măng tre mọc ở trong hay ngoài bụi, rễ cây si trắng, kiến, mối di chuyển chỗ ở...).
  - b. Những kinh nghiệm này từ bao đời nay có thay đổi gì không? Nếu có, vì sao lại có sự thay đổi này?
  - c. Đánh giá mức độ phổ biến của những kinh nghiệm này hiện nay? Trong tương lai? Vì sao ông/bà có sự đánh giá đó?
8. Chính quyền địa phương có thành lập Ban chỉ huy phòng chống ngập, lụt không? Nếu có thì chức năng của Ban này là gì? Hoạt động của Ban gặp những khó khăn và thuận lợi gì? Những phương án phòng/ chống ngập lụt được xây dựng và triển khai cụ thể ra sao khi có lũ lụt xảy ra?

9. Trước những ảnh hưởng của lũ lụt, hạn hán hay xâm nhập mặn ông/bà thấy người dân địa phương đã dựa vào những kiến thức, kinh nghiệm sống vốn có của mình để ứng phó ra sao?
- Thay đổi kiến trúc nhà ở như thế nào?*
  - Thay đổi thói quen sinh hoạt như thế nào?*
  - Thay đổi phương thức sản xuất, chăn nuôi, nuôi, trồng thủy hải sản như thế nào?*
10. Khi các hiện tượng lũ lụt, hạn hán hay xâm nhập xảy ra gây ảnh hưởng đến đời sống, sản xuất của người dân, chính quyền địa phương có những chính sách gì để hỗ trợ?
- Chính sách cho vay vốn làm nhà chống lũ hay vay vốn để phát triển kinh tế như thế nào?*
  - Tập huấn phổ biến kiến thức phòng chống lũ lụt trong sinh hoạt như thế nào?*
  - Tập huấn phổ biến kiến thức trong trồng trọt, chăn nuôi và đánh, bắt thủy hải sản như thế nào để phù hợp với tình hình thời tiết?*

3.3. Hướng dẫn thảo luận nhóm người dân theo phương pháp PRA

- **Đối tượng phỏng vấn:** Nam/Nữ CHỦ CÁC HỘ GIA ĐÌNH có sinh kế chính làm nông nghiệp tại một thôn trong xã được điều tra.
- **Công tác hậu cần chuẩn bị**
  - Trưởng nhóm nghiên cứu: Đề xuất nhu cầu nghiên cứu với địa phương. Cụ thể:
    - . Đề nghị địa phương mời 7-8 chủ hộ gia đình là nam hoặc là nữ, có sinh kế chính làm nông nghiệp.
    - . Đề nghị địa phương hỗ trợ địa điểm thực hiện thảo luận nhóm: nhà văn hoá thôn, nhà họp cộng đồng xã hay nhà dân.
  - Nghiên cứu viên và trợ lý nghiên cứu viên:
    - . Chuẩn bị các công cụ: Tờ rời, giấy A0, bút màu, hồ và băng dính dán, máy ảnh, máy ghi âm, máy quay video.
    - . Hướng dẫn và nội dung các câu hỏi thảo luận
  - Cộng tác viên địa phương (trưởng thôn):
    - . Mời các chủ hộ gia đình tham gia thảo luận (đưa/đón nếu cần).

. Chuẩn bị địa điểm thảo luận (sắp xếp bàn ghế, chuẩn bị nước uống...)

• **Phương pháp thực hiện và nội dung câu hỏi trọng tâm**

Phương pháp	Nội dung câu hỏi
<p>Nghiên cứu viên đặt câu hỏi, khuyến khích sự tham gia của người dân.</p> <p>Hướng dẫn và đề nghị người dân vẽ bản đồ trên giấy Ao.</p>	<p>9. Lịch sử hình thành xóm, làng? Đặc điểm dân cư gốc – những người đầu tiên đến khai hoang? Kinh nghiệm trị thủy của cộng đồng dân cư khi mới hình thành? Hoạt động sản xuất của cộng đồng: trồng trọt; chăn nuôi gia súc, gia cầm; nuôi trồng, đánh bắt thủy hải sản;... của cộng đồng khi đó?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vẽ bản đồ phân bố không gian làng xã: khu vực nhà ở, khu vực canh tác, sông, hồ,... (trước kia và hiện nay)? Vẽ sơ đồ thôn bản - Vẽ bản đồ hệ thống tưới và tiêu nước của địa phương: vẽ lại sơ đồ hệ thống qua từng thời kỳ qua lời kể của người lớn tuổi? (<i>nếu có</i>). Nếu có sự thay đổi, lý do tại sao?
<p>Nghiên cứu viên đặt câu hỏi và khuyến khích người dân trả lời.</p>	<p>10. Theo quan sát của các ông/bà, địa phương thường chịu ảnh hưởng từ bão, lũ, xâm nhập mặn như thế nào?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Trước kia (10 năm trước) - Hiện nay
<p>Nghiên cứu viên đặt câu hỏi, khuyến khích sự tham gia của người dân.</p> <p>Hướng dẫn và đề nghị người dân viết kiến thức/hiểu biết của mình trên các tờ rời và dán vào bảng tổng hợp trên giấy Ao.</p>	<p>11. Ngoài kênh dự báo thời tiết và các kênh dự báo chính thức của chính quyền, người dân ở địa phương có kinh nghiệm gì trong dự báo, phát hiện và phòng ngừa các hiện tượng thủy tai (bão lũ, lụt, xâm nhập mặn) không?</p>

<p>Người dân nêu ý kiến của mình về các kinh nghiệm thu nhận được, các đánh giá.</p>	<p>(5) Các kinh nghiệm này được biểu hiện dưới các hình thức nào?</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Các câu chuyện, văn học dân gian, ○ Ca dao tục ngữ; ○ Tín ngưỡng dân gian ○ Luật tục của cộng đồng ○ Kinh nghiệm quan sát những hiện tượng tự nhiên xung quanh (ví dụ: nhìn măng tre mọc ở trong hay ngoài bụi, rễ cây si trắng,...) <p>(6) Phương thức để giữ gìn và chuyển giao kinh nghiệm này giữa các thế hệ trong cộng đồng (truyền miệng, văn bản giấy,...)? Đánh giá mức độ phù hợp của phương thức chuyển giao kinh nghiệm?</p> <p>(7) Những kinh nghiệm này từ bao đời nay có thay đổi gì không? Nếu có, vì sao lại có sự thay đổi này?</p> <p>(8) Đánh giá mức độ phổ biến của những kinh nghiệm này hiện nay? Trong tương lai? Vì sao ông/bà có sự đánh giá đó?</p>
--	---